[2019] 2 S.C.R. 61

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ਼ ਬੋਰਡ

ਬਨਾਮ

ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ

(2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92)

ਫਰਵਰੀ 07, 2019

[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕੇ. ਐਮ. ਜੋਸਫ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 : ਧਾਰਾ 83 – ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ – ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਐਕਟ, 1995 - ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਹੈ - ਧਾਰਾ 83 ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਰੋਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ" ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ - ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, 1995 ਵਿੱਚ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਤਹਿਤ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਾਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ।

ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995: ਧਾਰਾ 6 (1), ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ - ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸੂਚੀ - ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਸੀਮਾ ਮਿਆਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸ ਕੋਲ ਹੈ – ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 ਅਧੀਨ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਜਦੋਂ ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੇਕ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਚੀ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(1) ਤਹਿਤ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਕਿ: 1. ਧਾਰਾ 83 ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ" ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

XXXXXX

2. ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਸੀਮਾ ਵੀ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਵਿੱਚ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 64] [94-C-D]

3. 2019 ਦੇ ਸੀ. ਏ. ਨੰਬਰ 92 ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੀਮਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ। [ਪੈਰੇ 64, 65] [94-E-H]

4. ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ

'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 ਅਧੀਨ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੇਕ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਚੀ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 (1) ਤਹਿਤ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। [ਪੈਰੇ 68, 69] [95-G-H, 96-A-B]

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ 63

ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ, **(2010) 8 SCC 726: [2010] 10 SCR 945;** ਹਰਿਆਣਾ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ **(2014) 16 SCC 45: [2013] 12 SCR 596;** ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ **(2000) (2) SCC 121: [1999] 5 Suppl. SCR 127** – ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਕਫ ਬੋਰਡ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2010) 14 SCC 588: [2010] 13 SCR 1063;** ਭੰਵਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2014) 16 SCC 51: [2013] 9 SCR 721;** ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਈਦ ਨਜ਼ਮੁਲ ਹਸਨ (ਸੇਠ) ਅਤੇ ਹੋਰ **(2007) 10 SCC 727: [2007] 3 SCR 436;** ਫਸੀਲਾ ਐਮ. ਬਨਾਮ ਮੁਨੇਰੂਲ ਇਸਲਾਮ ਮਦਰੱਸਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2014) 16 SCC 38: [2014] 4 SCR 613;** ਅਕੋਡੇ ਜੁਮਯਥ ਪੱਲੀ ਪਰਿਪਾਲਾਨਾ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਵੀ. ਇਬਰਾਹਿਮ ਹਾਜੀ ਅਤੇ

ਹੋਰ **(2014) 16 SCC 65: [2013] 7 SCR 1033;** ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ, (**1979) 2 SCC 468: [1979] 2 SCR 148 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।**

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ		
[2010] 10 SCR 945	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 3
[2010] 13 SCR 1063	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 11
[2013] 9 SCR 721	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 32
[2007] 3 SCR 436	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 32
[2014] 4 SCR 613	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 33
[2013] 7 SCR 1033	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 40
[1979] 2 SCR 148	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 56
[1999] 5 Suppl. SCR 127	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 61
[2013] 12 SCR 596	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 65

ਸਿਵਲ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92.

2009 (O&M) ਦੇ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਨੰਬਰ 4339 ਵਿੱਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 20.09.2010 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਨਾਲ

2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 93.

XXXXXX

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਇਮਤਿਆਜ਼ ਅਹਿਮਦ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਗਮਾ ਇਮਤਿਆਜ਼, ਅਹਿਮਦ ਜ਼ਰਘਮ, ਮੈਸਰਜ਼ ਇਕੁਇਟੀ ਲੈਕਸ ਐਸੋਸੀਏਟਸ, ਐਡਵੋਕੇਟ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ ਐਸ. ਬੀ. ਉਪਾਧਿਆਏ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਵਿਨੀਤ ਭਗਤ, ਕੇ. ਜੀ. ਭਗਤ, ਪਵਨ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਸ਼ਾਂਤ ਕੁਮਾਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ਼ਰਮੀਲਾ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਐਡਵੋਕੇਟ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ. ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

2. ਉਪਰੋਕਤ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਖੇਪ ਤੱਥ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ:

2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ)

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਬਿਰਮੀ, ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ 103, 105, 102 min, 104, 106 ਵਿੱਚ 269 ਕਨਾਲ 7 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਵਟ ਨੰਬਰ 462, ਖਤੌਨੀ ਨੰਬਰ 589, 593, 599 ਅਤੇ 596 ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ

ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕਿਰਾਇਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਸੀਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 2001 ਦਾ ਸਿਵਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 250 ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ RBT ਨੰਬਰ 84/2006 ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਮਿਤੀ 17.04.2009 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 01.01.1996 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ।

3. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਮਿਤੀ 17.04.2009 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ, (2010) 8 SCC 726 ਰਾਹੀਂ** ਦਿੱਤੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸੋਧ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਮਿਤੀ 20.09.2010 ਦੇ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 65

2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 93 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ)

4. ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ, ਜਿਸ ਨੇ ਖੇਵਟ ਨੰਬਰ 224, ਖਤੌਣੀ ਨੰਬਰ 277, ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ 55,56,57 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ 29 ਕਨਾਲ 9 ਮਰਲੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਲਈ ਰਾਹਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਲ 1996-97 ਤੱਕ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਤੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਇਦਾਦ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਲੀਜ਼ ਦੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। 1996-97 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੀਜ਼ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਨੇ 05.12.1998 ਨੂੰ ਲੀਜ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਖਾਲੀ ਕਬਜ਼ਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਸੀ। ਲੀਜ਼ ਰੱਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋ ਗਿਆ।

5. ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਵਲ ਜੱਜ (ਜੂਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ), ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੌਂਪਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਰੋਕ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਪੇਸ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਟੈਂਡਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਈ ਰੋਕ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਜੱਜ (ਜੂਨੀਅਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ) ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

6. ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਮਿਤੀ 03.06.2009 ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫਰਮਾਨ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

XXXXXX

"17. ਉਪਰੋਕਤ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਲਈ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਫਰਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।"

7. ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ 2009 ਦਾ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਨੰਬਰ 6157 ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ:

"ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ, 2010 (2) RCR (ਕਿਰਾਇਆ) 266 ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਤੁਰੰਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਦੇਸ਼ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਸਮੇਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

8. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 23.02.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

9. ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੀਤ ਭਗਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕੇ.ਜੀ. ਭਗਤ, ਵਿਦਵਾਨ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਐਸ.ਬੀ. ਉਪਾਧਿਆਏ, ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।

10. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ।

11. ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1984 ਦੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਸੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਅਤੇ 85 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਦਾ ਫੈਸਲਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਐਕਟ, 1954 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਕੇਸ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ 1984 ਦੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ **ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2010) 14 SCC 588** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

XXXXXX

12. ਸ੍ਰੀ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਨੇ 2013 ਦੇ ਸੀ. ਏ. ਨੰਬਰ 8194 **(ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਤੀ 13.09.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ **ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਨੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

13. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ **ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ (supra)** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 1967 ਤੋਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸਾਲ 1970 ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਸ ਕਦਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਨੇ ਸਾਲ 1970 ਵਿਚ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਨੋਟੀਫਾਈ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਆਦੇਸ਼ 7 ਨਿਯਮ 10

ਅਤੇ 11 ਸੀ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

14. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਸੀਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ, ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

15. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਐਸ.ਬੀ.ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 265, 1999 ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 265 ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਜੱਜ (ਜੂਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ) ਨੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਵੀ 09.04.2005 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਕੇਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

XXXXXX

16. ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

17. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਫਰਮਾਨ ਲਈ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸੀ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਲਟਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਈਏ, ਵਕਫ ਅਤੇ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

18. ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਲਾਗੂ ਸੀ। ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਕਫ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਕਫ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1984 ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਪਕ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 1984 (ਸੋਧ) ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ। ਐਕਟ, 1995 'ਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਕਟ, 1995 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਵਕਫ (ਸੋਧ) ਬਿੱਲ, 1984 ਨੂੰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੈਰਾ 3 (vii) ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਮਕਸਦ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"3. ਇਹ ਬਿੱਲ, ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ:-

xxx xxx xxx

(vii) ਵਕਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਾਦਾਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ; ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦਾ ਰੈਂਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗਾ;

xxx xxx xxx"

XXXXXX

19. ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 (1984 ਦੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ:

"ਧਾਰਾ-55- ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।

(1) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਫ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 (1908 ਦਾ 5) ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਹਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਉਸ

ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਹਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਰਡ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ, ਉਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਇਸ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

20. ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਧਾਰਾ 55 ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"55. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ- (1) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ, ਵਕਫ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਝੇ, ਓਨੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਇਸ ਐਕਟ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ, ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਕਫ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਤਾਵਾਲੀ, ਵਕਫ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਵਕਫ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

(3) ਜਿੱਥੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵਕਫ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਤਵਾਲੀ ਜਾਂ ਵਕਫ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਤਾਵਲੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਜੇ ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ

ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਤਬਾਦਲੇ 'ਤੇ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗਾ ਜੋ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(4) ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ 1 ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(5) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਉਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 (1908 ਦਾ 5) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਫਰਮਾਨ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

(6) ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 (1908 ਦਾ 5) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ, ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ।

XXXXXX

(7) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਰਮਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(8) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 (1908 ਦਾ 5) ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(9) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਅੰਤਰਿਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਸਹੀਤਾ, ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਜਾਂ ਉਚਿਤਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਰਿਤ ਕਰੇ ਜੋ ਉਹ ਸਹੀ ਸਮਝੇ।

21. ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਾਰਾ 55 ਸੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ:

“55-C. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ -ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਫ, ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

22. ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 83 ਅਤੇ 85 ਜੋ ਇਸ ਕੇਸ ਲਈ ਢੁਕਵੀਆਂ ਹਨ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

"83. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ, ਆਦਿ- (1) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਵਕਫ਼ ਜਾਂ ਵਕਫ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਓਨੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਕਫ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਵਕਫ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

(3) ਜਿੱਥੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵਕਫ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਤਵਾਲੀ ਜਾਂ ਵਕਫ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਤਾਵਲੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਜੇ ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਤਬਾਦਲੇ 'ਤੇ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗਾ ਜੋ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(4) ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਸੈਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ 1 ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ

ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(5) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਉਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਫਰਮਾਨ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

(6) ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

XXXXXX

(7) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਰਮਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(8) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1908 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(9) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਅੰਤਰਿਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਸਹੀਤਾ, ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਜਾਂ ਉਚਿਤਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਜਾਂ ਸੋਧਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਜੋ ਉਹ ਸਹੀ ਸਮਝੇ।

85. ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ: - ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਫ, ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

23. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ, 2019 ਦੇ ਸੀ.ਏ. ਨੰਬਰ 93 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ) ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਰਾਹਤਾਂ ਲਈ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2000-2001 ਲਈ ਪਿੰਡ ਤਲਵਾੜਾ, HB ਨੰਬਰ 149, ਤਹਿਸੀਲ ਲੁਧਾਣਾ ਪੱਛਮ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਜਮਾਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਵਟ ਨੰਬਰ 224, ਖਤੌਣੀ ਨੰਬਰ 277, ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ 55, 56,57 ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅਤੇ

ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ, ਅਟਾਰਨੀ, ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਲਈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

24. ਮੁਦਈ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਸਾਲ 1996-97 ਤੱਕ ਨਾ ਤਾਂ ਲੀਜ਼ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 05.12.1998 ਨੂੰ ਲੀਜ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਲੀਜ਼ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸਿਵਲ ਜੱਜ (ਜੂਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ) ਨੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਆਰਡਰ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੀਜ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

XXXXXX

25. 2019 ਦੇ ਸੀ.ਏ. ਨੰਬਰ 92 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ) 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਨਾਲ ਸਾਲ 1972 ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਿਰਾਇਆ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਮਾਲ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦਾ ਮਾਲਕੀ ਹੀ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਘੋਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਕੋਈ ਮਾਲਕੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਵੇਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

26. ਹੁਣ, ਸਾਨੂੰ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਭਾਰੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ

ਸ਼ਾਮਲ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹੈ:

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 75

"2. ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਵਾਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ।"

27. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨਿਆਂਇਕ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪਾੜਾ ਹੈ। ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਵਾਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਕਰਨਾਟਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਮਦਰਾਸ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਵੀ ਉਲਟ ਨਜ਼ਰੀਆ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 6, 7, 25

ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 24 ਅਤੇ 28 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ:

"24. ..... ਉਪਰੋਕਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਮਾਮਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ "ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ" ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

28. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਧਾਰਾ 85 ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜੋ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਵਿਵਾਦ ਜਾਂ ਸਵਾਲ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਕੋਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

XXXXXX

28. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 83 ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਵਲ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਾ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਪੈਰਾ 29 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ:

“29. ..... ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਵਲ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (5) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੇ ਗਠਨ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

29. ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 31, 32 ਅਤੇ 33 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

“31. ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਤਵਾਲੀ ਜਾਂ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਐਕਟ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ ਕੀਤੇ

ਗਏ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਜਾਂ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਐਕਟ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ। ਧਾਰਾ 83 ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਰਿਕਾਰਡ ਮੰਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਸਹੀਤਾ, ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਜਾਂ ਉਚਿਤਤਾ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

32. ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਾ 83 ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (5), ਧਾਰਾ 7 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 85 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਸਲ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

XXXXXX

33. ਇਹ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 83 (1) ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ" ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 85, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂ ਹਰ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 85 ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

30. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਿਮ ਸਿੱਟਾ ਪੈਰਾ 34 ਅਤੇ 35 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

"34. ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

35. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ

ਬੇਦਖਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ।

31. ਪੈਰਾ 34 ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮੂਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਕੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।"

XXXXXX

32. **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਈ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤਾਂ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਦੇ** ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਭੰਵਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਬੋਰਡ ਆਫ ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2014) 16 SCC 51** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਦੇ ਕੇਸ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਉਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵ 1.1.1996 ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ **ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਈਦ ਨਜ਼ਮੁਲ ਹਸਨ (ਸੇਠ) ਅਤੇ ਹੋਰ (2007) 10 SCC 727** ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ

ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਪੈਰਾ 30 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"30. ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਕਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਕਿਰਾਏ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਹਤ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ ਰਾਹਤਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਰਾਹਤਾਂ ਲਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (2010) 8 SCC 726 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਿਕਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਹਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਜਾਂ 7 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਰਾਹਤ, ਜੋ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਿਕਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਕਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ. ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ

ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗੀ।

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 79

33. **ਫਸੀਲਾ ਐਮ. ਬਨਾਮ ਮੁਨੇਰੂਲ ਇਸਲਾਮ ਮਦਰੱਸਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2014) 16 SCC 38** ਵਿੱਚ, ਮਦਰੱਸਾ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ 18.09.2010 ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ**।** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

"16. ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

34. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੁਝ ਫ਼ੈਸਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸੀ। **ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2010) 14 SCC 588** ਵਿਚ, ਕਲਕੱਤਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੈਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"6. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਡਾ. ਰਾਜੀਵ ਧਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

7. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਇੱਕ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਸੰਸਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਕਫ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ

ਗਠਨ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।"

XXXXXX

35. ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਬਦ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ" ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਵੀ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ:

"10. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਰੇ ਵਿਵਾਦਾਂ, ਸਵਾਲਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ "ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ" ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 3(r) ਵਿੱਚ "ਵਕਫ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 3(r) ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ

ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

36. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੋਰਮ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪੈਰਾ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"14. ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੋਰਮ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਸਟਿਸ ਜੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (9ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ, 2004, ਪੰਨਾ 133-34) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

15. ਮੁੱਖ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਨਾਮ ਰਵਿੰਦਰ ਨਾਥ, (2008)2 SCC 350 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਾਮਲਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਵਾਦ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

16. ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦਾ।

XXXXXX

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਸਈਦ ਨਜਮੁਲ ਹਸਨ (ਸੇਠ), (2007) 10 SCC 727 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਵਕਫ ਐਕਟ 1-1-1996 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ/ ਅਪੀਲਾਂ/ ਸੋਧਾਂ/ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਵਕਫ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

37. **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੈਰਾ 17 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

"17. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

38. ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਪਰ **ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਕਫ ਬੋਰਡ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 10 ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਦੇ ਕੇਸ** ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। **ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਮਾਮਲੇ** 'ਚ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕੀਤਾ ਫੈਸਲਾ

"10. ..... ਸ਼ਬਦ "ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ" ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ

ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ..... "

39. **ਹਰਿਆਣਾ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, (2014) 16 SCC 45** ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾਵਾਂ 7 ਅਤੇ 85 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੀਜ਼ ਡੀਡ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਕਬਜ਼ਾ ਮੰਨਿਆ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਮਾਰਤ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਜੱਜ, ਜੂਨੀਅਰ ਡਵੀਜ਼ਨ, ਕਰਨਾਲ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੌਜੂਦਾ ਫੋਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਕਫ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ, ਯਾਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੂਜੀ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 7, 83 ਅਤੇ 85 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

XXXXXX

"13. ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਲ 2000 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਭਾਵ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਇਸ ਲਈ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 (5) ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 7 ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵਕਫ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੰਵਰ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਬੋਰਡ ਆਫ ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ, (2014) 16 SCC 51 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਸ ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ 9-9-2013 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ, ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਸਈਦ ਨਜਮੁਲ ਹਸਨ, (2007) 10 SCC 727, ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ, (2010) 8 SCC 726. ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਕੋਡੇ ਜੁਮਯਥ ਪੱਲੀ ਪਰਿਪਾਲਾਨਾ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਵੀ. ਇਬਰਾਹਿਮ ਹਾਜੀ, (2014) 16 SCC 65 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

40. **ਅਕੋਡੇ ਜੁਮਯਥ ਪੱਲੀ ਪਰਿਪਾਲਾਨਾ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਵੀ. ਇਬਰਾਹਿਮ ਹਾਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ, (2014) 16 SCC 65 ਵਿੱਚ,** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 83 ਅਤੇ 84 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਮਦਰੱਸੇ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਮੁਨਸਿਫ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਫਰਮਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਕ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ**।** ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੋਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ:

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 83

“3. ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 83 (9) ਦੇ ਤਹਿਤ 2004 ਦੀ CRP ਨੰਬਰ 1362 ਵਜੋਂ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮਿਤੀ 10-11-2010 ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਫਰਮਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਬਨਾਮ ਸੁਗਰਾ ਹੁਮਾਯੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਵਕਫ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਕ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 4-2-2011 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਪੀਲ 'ਚ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।"

41. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸੀ। ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਵਕਫ ਬਨਾਮ ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ (supra)** ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਇਆ ਅਤੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 5 ਅਤੇ 6 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ:

"5. ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਨੁਪਾਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਬੇਗਮ, (2010) 14 SCC 588 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਕੇਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਵਿਵਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜੋ ਮਿਤੀ 22-9-1936 ਨੂੰ ਵਕਫ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਕਲਕੱਤਾ ਹਾਈ

ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ।

XXXXXX

6. ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜੋ ਵਿਵਾਦ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਮਦਰੱਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਵਕਫ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਰਾਹਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ 2003 ਦੇ OS ਨੰਬਰ 53 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੋਧ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਮਲਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

42. ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ **ਅਨੀਸ ਫਾਤਿਮਾ ਕੇਸ** ਵਿੱਚ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਲਈ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ

ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵ **ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (2013 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 8194) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ 13.09.2013 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।** ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

“ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 08.05.2009 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਉਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮਿਤੀ 16.12.2010 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।”

43. ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ

ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ।"

XXXXXX

44. ਧਾਰਾ 83 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਨੂੰ 2013 ਦੇ ਐਕਟ 27 ਦੁਆਰਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਦਲੀ ਗਈ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਧਾਰਾ 83 (1) - ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ, ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ, ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ, ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ।"

45. ਧਾਰਾ 83 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

46. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੋਵਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ 2013 ਦੇ ਐਕਟ 27 ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 83 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਸੋਧ, 2013 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

47. ਧਾਰਾ 83 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮਝੇ, ਓਨੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ "ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਹਨ..." ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਐਕਟ, 1995 ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

“ਧਾਰਾ 6(1)- ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਕਫ ਸ਼ੀਆ ਵਕਫ ਜਾਂ ਸੁੰਨੀ ਵਕਫ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਵਕਫ ਦਾ ਮੁਤਾਵਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ:

XXXXXX

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

48. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

"ਧਾਰਾ 7(1) - ਜੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਕਫ ਸ਼ੀਆ ਵਕਫ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁੰਨੀ ਵਕਫ, ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਵਕਫ ਦਾ ਮੁਤਾਵਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ:"

49. ਧਾਰਾ 33 ਧਾਰਾ 33 ਅਧੀਨ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 33 ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਧਾਰਾ 33 (4) ਕੋਈ ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਜੋ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਮਲ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। "

50. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਧਾਰਾ 51 ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 52 ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਦੁਬਾਰਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਧਾਰਾ 54 ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਹਟਾਉਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 54 (4) ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ, ਇਮਾਰਤ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਹਿੱਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 54 (4) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 87

"ਧਾਰਾ 54 (4) ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਕਿਸੇ ਵੀ

ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਜ਼ਮੀਨ, ਇਮਾਰਤ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਕਫ ਦੇ ਮੁਤਵਾਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਰਾਏਦਾਰ, ਲਾਇਸੈਂਸ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਵਜੋਂ ਜ਼ਮੀਨ, ਇਮਾਰਤ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।"

51. ਧਾਰਾ 54 (4) ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 64 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (6) ਫਿਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਕਫ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 83 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ "ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 83(1) ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਧਾਰਾ 83 ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦੀ ਰੋਕ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਸਿਵਾਏ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ।

52. ਧਾਰਾ 83 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਜੋ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ "ਵਕਫ ਜਾਂ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਾਦ, ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ" ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਐਕਟ, 1995 ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਜਵਾਬ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਾਰ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ।

53. **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰਾ 83 ਅਤੇ 85 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

XXXXXX

54. 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ) ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ

ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"2. ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪੈਰਾ 2 ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ 269K-7M ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਚੁਣੌਤੀ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਉਕਤ ਤੱਥ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਥਿਤ ਇੰਤਕਾਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਵਿਆਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤਹਿਤ ਰਜਿਸਟਰਡ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸਾਧਨ ਦੁਆਰਾ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਉਕਤ ਜਾਇਦਾਦ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। "

55. ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ RBT ਨੰਬਰ 84/2006 ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸੋਧ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਹਨ:

“ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਵਕਫ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਕਫ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ”

56. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ**, **(1979) 2 SCC 468** ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ 21 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹਨ:

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 89

"20. ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 (supra) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਵਕਫ ਸ਼ੀਆ ਵਕਫ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁੰਨੀ ਵਕਫ ਹੈ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ

ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 (supra) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੀਮਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸਵਾਲਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

21. ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਟਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 6 (1) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ, (1979) 2 SCC 468 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਜੋ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਵਕਫ ਦਾ ਮੁਤਾਵਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਪਰ 'ਇਸ ਵਿਚ' ਸ਼ਬਦ 'ਚ 'ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ' ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਵਕਫ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਤਵਾਲੀ ਅਤੇ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਫੈਲਿਆ ਜੋ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ (ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੀਮਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ

ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੱਕ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

57. **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ** ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ, (1979) 2 SCC 468** ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। **ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ** ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਆਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾ 22 ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੈ:

XXXXXX

"22. ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ: ਪਹਿਲਾ, ਕੀ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਵਕਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਲ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਅਧੀਨ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਾਦ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਤਹਿਤ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਤਹਿਤ ਨਿਰਣਾਇਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

58. ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਐਕਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਅਤੇ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਕਫ ਲਈ ਅਜਨਬੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਅੰਤਿਮ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਤਿਮ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈ ਗਈ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੈਰਾ 33 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ:

“33. ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ "ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ" ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ "ਇਸ ਵਿੱਚ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ "ਇਸ ਵਿੱਚ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਵਕਫ ਦੀ ਮੁਤਾਵਾਲੀ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ 'ਇਸ ਵਿਚ' ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਵਕਫ" ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ। ਇਹ "ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ" ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੀ

ਹੈ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ ਬੋਰਡ, ਵਕਫ ਦੇ ਮੁਤਾਵਾਲੀ ਅਤੇ "ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ" ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਵਕਫਾਂ, ਇਸਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵਕਫ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

XXXXXX

ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ
[ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.] 91

59. ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਇਸ ਵਿਚ' ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਵਕਫ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਰਾ 39 ਅਤੇ 42 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

“39. ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੀਮਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮ ਉਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਤਹਿਤ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਉਹ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

42. ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਮੰਨਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇਸ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਕਫਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਉਸਾਰੀ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ 1 ਅਤੇ 2 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅੰਤਿਮ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਸਨ।

60. ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਆਖਿਆ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹੈ:

XXXXXX

"ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਧਾਰਾ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, "ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ", ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ

ਵਿੱਚ, ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।"

ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਵਿਚ' ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸੋਧ ਨੇ ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ **ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ ਬੋਰਡ (supra)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿ 'ਇਸ ਵਿਚ' ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵਕਫ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

61. ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ **ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ਼ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ, (2000) (2) SCC** 121 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ 1984 ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 69 ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (1) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1984 ਦੀ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 6 (1) ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਲਗਭਗ ਉਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ। 1984 ਦੀ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ 'ਤੇ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ:

“24. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ 1984 ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 69 ਦੁਆਰਾ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਧਾਰਾ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 6-A ਦੇ ਮਕਸਦ ਲਈ, ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 6-A ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ 'ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ' ਵਕਫ (ਸੋਧ) ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, 1984 ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 ਤਹਿਤ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਨੋਟਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

XXXXXX

25. ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਟਰੱਸਟ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਬਲਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਨਬੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 5 (2) ਤਹਿਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

26. ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਵਕਫ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਤਾਰੀਖ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਕਫ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਵਿਚਕਾਰ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਅਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕੁਲੈਕਟਰ ਕੋਲ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਸਿਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। "

62. **ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ਼ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ** ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 5 ਤਹਿਤ ਜਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਬਲਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਨਬੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 5 (2) ਤਹਿਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਾ 4 ਅਧੀਨ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ **ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ** ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1984 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

(a) ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੈ।

XXXXXX

(b) ਧਾਰਾ 5 (2) ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਕਫ਼ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 ਅਧੀਨ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

63. ਅਸੀਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

"6(5) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

64. ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਫ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਸੀਮਾ ਵੀ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਵਿੱਚ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 250 ਮਿਤੀ 10.09.2001 (ਆਰ.ਬੀ.ਟੀ. ਨੰਬਰ 84 ਮਿਤੀ 09.10.2006, ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ) ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਇੱਕ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਿਆ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 20.09.2010 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਸੋਧ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

65. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵਕਫ ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ 7 ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 83 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 85 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਾਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, **ਹਰਿਆਣਾ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, (2014) 16 SCC 45** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ VII ਨਿਯਮ 10 ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

XXXXXX

"6..... ਵਿਚਾਰਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦੇ 2 ਅਤੇ 4 ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਜੋ ਕਿ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਹੈ, ਵੱਲੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਕਫ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ 7

ਨਿਯਮ 10 ਸੀ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ, ਯਾਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਰਮਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ।

66. 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, **ਹਰਿਆਣਾ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ** ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

67. ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 7 (1) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਧਾਰਾ 5 ਅਧੀਨ ਵਕਫਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਦੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

68. ਧਾਰਾ 6 (1) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿ ਵਕਫ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਵਕਫ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸੈਕਸ਼ਨ 4 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

XXXXXX

69. ਜਦੋਂ ਧਾਰਾ 6 ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਵਕਫ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੇਕ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਚੀ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 4 (1) ਤਹਿਤ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

70. ਹੁਣ 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 93 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ) 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਮੁਕੱਦਮਾ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ (supra)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਨੁਪਾਤ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਰਮੇਸ਼ ਗੋਬਿੰਦਰਾਮ ਕੇਸ** 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਚਾਓ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਚਾਓ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਚਿਤ ਅਦਾਲਤ ਯਾਨੀ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

71. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 92 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ) ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 20.09.2010 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 93 (ਪੰਜਾਬ ਵਕਫ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ) ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਖੁਦ ਚੁੱਕਣਗੀਆਂ।

ਦੇਵਿਕਾ ਗੁਜਰਾਲ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi